

УДК 37.091.12:005.963(73)

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ У США

Олена ГАБЕЛКО (Кіровоград)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кардинальні зміни які відбуваються в українському суспільстві вимагають модернізації освітньої системи у цілому. Одна зі

складових освітньої системи – проблема неперервної освіти педагогів, професійна діяльність яких тісно пов'язана не тільки із інтелектуальним розвитком та вихованням підростаючого покоління, але й займає одне із чільних місць у розвитку суспільства загалом. У Державній національній програмі «Україна XXI століття: стратегія освіти», що визначила інноваційні цілі, напрями й антикризові завдання модернізації національної освіти, однією з провідних ідей модернізації освіти є її розвиток за принципом безперервності, створення єдиної системи неперервної освіти, що становитиме органічний комплекс державних і громадських (приватних) установ. Актуальність дослідження зумовлена входженням України до Болонського процесу, у якому чільне місце посідає професіоналізація систем підвищення кваліфікації вчителів. В умовах реформування української системи підвищення кваліфікації вчителів важливим є врахування світового досвіду сучасних підходів до навчання у процесі підвищення кваліфікації педагогів, адже кваліфікацію вчителів України не можна розглядати відокремлено від світових процесів розвитку освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми неперервної професійної освіти вчителів, підвищення кваліфікації педагогів та їхній професійний розвиток вивчають і вітчизняними, і зарубіжні вчені: Н. В. Абашкіна, В. П. Андрущенко, Л. М. Бондарєва, В. Б. Гаргай, М. Грін, Дж. Гудлед, А. О. Данильєв, К. Дей, Т. М. Десятов, Б. А. Дьяченко, А. М. Єрмола, Л. П. Пуховська, І. А. Зязюн, А. Коул, Т. С. Кошманова, Й. Лейно, Дж. Лупарт, П. У. Матвієнко, О. П. Омельченко, О. М. Рудіна, В. М. Руссол, Дж. Сакс, С. І. Синенко, Т. М. Сорочан, І. О. Титаренко, С. І. Шандрюк, Н. М. Чепурна, А. Чарлз.

Огляд літератури з підвищення кваліфікації вчителів в системі неперервної освіти США свідчить про поглиблений інтерес науковців до цієї проблеми та широке обговорення майбутнього педагогічної професії на початку XXI століття.

Метою статті є висвітлення проблеми підвищення кваліфікації вчителів у Сполучених Штатах Америки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Система післядипломної освіти вчителів базується на наступних основних теоретичних підходах, які забезпечують підвищення їхнього професійного рівня:

– поведінковий (А. Бандура, Д. Девідсон, Б. Скіннер та ін.), що передбачає зміну професійної поведінки вчителя на основі ефективних навчальних технологій. Представники цього підходу розглядають викладання не як набір сучасних педагогічних

технологій і технік, а як усвідомлене вживання цих засобів у процесі активної взаємодії з тими, хто навчається. З цих позицій пропонується сам навчальний процес, організація якого істотно відрізняється від змістової моделі навчання;

– особистісний (Р. Болам, Л. Колберг, А. Чикерінг та ін.), зорієнтований на розвиток особистості, розкриття унікальних індивідуальних можливостей кожного. На думку представників цього підходу, чим вищим є рівень особистого розвитку вчителя, тим вищою є його готовність до підвищення майстерності, до зміни поведінки, до відмови від стереотипів. Багато сучасних дослідників особистісного підходу прагне інтенсифікувати процес підвищення кваліфікації на принципово іншій основі – мобілізації особистісних ресурсів учителів [5, с. 275];

– когнітивний (Р. Білер, Дж. Гріно, Дж. Сноумен та ін.), спрямований на розвиток професійно-педагогічного інтелекту вчителя, збагачення системи предметно-методичних знань сучасними підходами до цілісного навчально-виховного процесу. Когнітивний підхід є рушійною силою процесу підвищення кваліфікації вчителів середньої школи. Цей метод залучає до співпраці в досягненні спільної мети;

– соціально-психологічний (Ле Бланк, Ф. Вітаро, Р. Свішер та ін.), зорієнтований на вдосконалення професійно-комунікативної культури вчителя, підвищення ефективності особово-ділової взаємодії у системі «вчитель – учень». Основною рисою цього підходу є переосмислення традиційної зорієнтованості системи підвищення кваліфікації на потреби вчителя. Пропонується спрямувати зусилля на реформування шкільного середовища, яке, на думку вчених, забезпечує стимулювання або, навпаки, пригнічує поведінку певного типу. Відтак, особистісне зростання розглядають як результат, а не як мета;

– андрагогічний (М. Кервін, М. Ноулз, Д. Стюарт и др.), ураховує специфіку «дорослого учня» під час професійно-освітнього процесу підвищення кваліфікації вчителів. Перед викладачем-інструктором постає чітко окреслене завдання: зробити навчання дорослих відповідним до їхніх вікових, психологічних та соціальних особливостей, забезпечити повноцінне виконання ними професійних обов'язків. Для ефективного навчання дорослих потрібно мати певний набір викладацьких навичок.

Важливим є те, що переважна кількість американських вчителів є самотивованими відповідальними спеціалістами, які самотійно та за власної ініціативи піклуються про безперервну професійну освіту і здатність викладати свій предмет ефективно.

Усвідомлення професіоналізму та належності вчителя до професійної спільноти вимагає виховання майбутніх вчителів з перших днів здобуття фаху та впродовж професійної діяльності. Власне знання та розуміння кодексу професійної етики та поведінки, належність до професійних організацій, асоціацій вчителів, усвідомлення потреби в неперервній освіті та професійному розвитку, її значення сприяють професіоналізації педагогічного фаху.

В акмеологічній моделі «життєвого шляху» спеціаліста, виділяється п'ять основних етапів від самого початку професіоналізації до її вершини:

1. Оптація – вибір професії з урахуванням індивідуально-особистісних та ситуативних особливостей.

2. Професійна підготовка – отримання професійних знань, умінь і навичок.

3. Професійна адаптація – входження у професію, засвоєння соціальної ролі, професійне самовизначення, формування досвіду.

4. Професіоналізація – формування позиції, інтеграція особистісних і професійних якостей, виконання обов'язків.

5. Професійна майстерність – реалізація особистості у професійній діяльності [2].

Американські педагоги, автори численних публікацій з питань професіоналізму викладача К. Ебл і В. Маккічі, вважають, що розвиток професіоналізму викладача припускає розширення й поглиблення його знань у галузі теорії навчання, вдосконалення професійно значимих умінь і навичок, становлення професійної свідомості й педагогічної спрямованості його особистості, усвідомлення необхідності постійного самовдосконалення [6]. Процес підвищення кваліфікації вчителів це тривалий процес зміни професійної поведінки вчителів, основою якого є практичне застосування новітніх освітніх технологій. Це є процес генерування нових ідей, їхнє використання, колегіальне обговорення переваг та недоліків, адаптація нової практики викладання. Підвищення кваліфікації вчителів передбачає особистісний, професійний та соціальний розвиток фахівця. Процес підвищення кваліфікації вчителів можна розглядати як об'єктивно-суб'єктивний процес, в якому вчитель є і суб'єктом дії, і об'єктом, над яким виконується дія. Основними характеристиками цього процесу є розвиток ставлення до професії, а також розвиток функцій професіонала, які сприяють чіткому усвідомленню вчителем його ролі (права, обов'язки, характеристики), а також культури педагогічної професії.

Організаційно-методичними основами підвищення кваліфікації вчителів США є

короткострокові і довготривалі курси при університетах, коледжах, школах з відривом і без відриву від роботи; оновлення змісту діяльності експертної комісії в процесі оцінювання підготовленості претендентів на здобуття звання бакалавра, магістра, доктора філософії [5, с. 202–203].

У системі підвищення кваліфікації вчителів США найбільш ефективні такі особистісно орієнтовані професійно-освітні технології: персональне наставництво, супервайзерство, професійно-моделюючі тренінги; модульні технології; технології професійного партнерства. Практика реалізації таких технологій у системі підвищення кваліфікації вчителів ґрунтується на здобутті певної квоти професійних знань, що дає право загалом досягати кар'єрного зростання з отриманням солідної надбавки до заробітної плати. Усі заняття системи підвищення кваліфікації вчителів супроводжуються записом на відео- та аудіозасобах, які відтворюються під час навчання інших груп педагогів [4, с. 7].

У своєму дослідженні науковець С. Шандрук стверджує, що національна система підвищення кваліфікації вчителів середніх шкіл США складається з двох основних організаційних моделей: на базі вищих шкіл та безпосередньо у школах. Специфічною ознакою структури підвищення кваліфікації вчителів є впровадження гнучких навчальних планів і варіативних навчальних програм, очне і заочне, виїзні форми підвищення кваліфікації, безоплатний характер навчання, звільнення на період курсів від занять у школі, зазначення в трудовому контракті позиції про підвищення кваліфікації в конкретному обсязі, заснування спеціальних рад для оцінки професіоналізму, уведення процедури атестації тощо [5, с. 231–232].

Серед найбільш дієвих форм навчання вчителів, які працюють, можна виокремити: індивідуальну підготовку вчителів у межах школи, методичні семінари, конференції, дискусії, розроблення навчальних планів, програм, дидактичних матеріалів, дні професійного розвитку.

У Сполучених Штатах Америки вчителі середньої школи повинні підвищувати кваліфікацію кожні п'ять-шість років і поновлювати ліцензію штату на право викладання. Подібний план (проект індивідуального ліцензування і особиста справа педагога) передбачає триступеневе ліцензування: учитель-початківець, учитель-професіонал, учитель-наставник. Адміністрація шкіл активно сприяє індивідуальному професійному розвитку вчителів, які проявляють ініціативу та інтерес до цього.

Управління якістю післядипломної підготовки вчителів середніх шкіл здійснюється на федеральному, регіональному та місцевому рівнях, кожен з яких характеризується сукупністю взаємозв'язків системи педагогічної освіти та суспільства, обсягом внутрішньосистемних компонентів та стосунків між ними, показниками якості та спеціалізованими ланками для реалізації управлінських функцій, оцінюванням та контролем їх виконання.

Якість підготовки вчителів США забезпечується системою державних і суспільних стандартів. На федеральному рівні відбивається загальне визначення та обґрунтування основних напрямів якості педагогічної освіти в національному масштабі. На рівні штату реалізуються плани щодо забезпечення якості професійної підготовки вчителів, результати яких визначено тактичними цілями і стандартами. Відповідальності за їх досягнення покладено на департаменти, бюро, агентства, які розташовані на території штату, інститути акредитації, сертифікації та ліцензування педагогічної освіти. Юридичну силу мають лише субнаціональні стандарти, розроблені й прийняті на рівні штату.

Політика в галузі безперервної професійної педагогічної освіти США основним пріоритетом визначає забезпечення професійної підготовки вчителів узагалі та вчителів середніх шкіл зокрема, готових до плідної діяльності у сучасному суспільстві. За вимогами педагогічної професії в США вчитель повинен навчатися впродовж усієї професійної діяльності, поглиблювати знання та вдосконалювати вміння. Спілкування з колегами, батьками та адміністрацією навчального закладу, де працює учитель, сприяє його професійному розвитку, подальшому вдосконаленню та самооцінці. Норми професійної культури вчителів середньої школи передбачають співпрацю між педагогами та новачки у педагогічній діяльності.

Підвищення кваліфікації вчителя середньої школи у США, це процес його поступового зростання на всіх етапах діяльності. Дослідники М. Гарет та С. Лав під ефективним підвищенням кваліфікації вчителів розуміють оптимізацію знань учителя та його педагогічних навичок. В. Льюїс та Д. Браун стверджують, що підвищення кваліфікації вчителів передбачає професійний розвиток педагога, формальну освіту, тренінги та неформальну освіту. Стандарти професійної підготовки вчителів середньої школи США в системі безперервної освіти спрямовано на об'єднання в систему всіх елементів, які забезпечують використання новітніх знань, навичок і вмінь у процесі освіти дорослих. На думку С. Шандрук, стандарти, розроблені Національною радою з розвитку

персоналу (National Staff Development Council), представляють аналіз факторів, які сприяють створенню конструктивної системи безперервної освіти вчителів американських загальноосвітніх шкіл і вказують на потребу результативного професійного підвищення кваліфікації освітян [5, с. 218].

За результатами вивчення програм підвищення кваліфікації вчителів, які практикуються у сучасній системі післядипломної освіти, характерними ознаками цих програм є: а) побудова змісту підвищення кваліфікації на основі єдності базових і засвоєння принципово нових знань; б) виражена направленість програм підвищення кваліфікації; в) розширення освітнього середовища післядипломної освіти вчителів; г) різноманітність технологій навчання дорослих.

Різні програми підвищення кваліфікації включають аспекти, пов'язані з освітою дорослих. Зміст програм підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ у США був і залишається предметом багатьох досліджень і дискусій. Учені висувають певні вимоги до змісту таких програм. Так, К. Ебл і В. Маккінчі [6] запропонували узагальнений перелік тем, які повинні бути розглянуті й реалізовані в рамках таких програм. На їхню думку, необхідно:

1. Розширити перелік професійно значущих умінь і навичок, необхідних викладачеві для організації навчального процесу з різним контингентом студентів, що включають використання методів і форм навчання, телекомунікаційних і комп'ютерних технологій.

2. Формувати уміння викладача налагоджувати міжособистісні стосунки зі студентами, адже успішному педагогічному спілкуванню сприяють емпатійні процеси, тому що для більшості студентів співпереживання викладача і його зацікавленість в успіхах студентів дуже важливі.

3. Розширити знання викладача з питань вікової й педагогічної психології, навчити його глибоко аналізувати особистісну сутність студентів, установлювати їх індивідуальну своєрідність та адаптувати свою викладацьку методикою до досвіду молодих людей, їх інтересів і мотивації.

4. Допомогти викладачеві усвідомити, наскільки організаційна структура того чи іншого курсу сприяє або перешкоджає засвоєнню матеріалу, навчити його застосовувати особистісно зорієнтований підхід до кожного студента, адже успішне професійно-комунікативне спілкування є одним із компонентів ефективного викладання.

5. Розвивати регулюючу функцію самосвідомості викладача, основним способом здійснення якої є педагогічна рефлексія, а за

допомогою рефлексії самосвідомість регулює самоорганізацію, пристосування, корекцію, мобілізацію власної поведінки, вчинків, спілкування.

6. Допомогти викладачеві знайти внутрішнє задоволення від своєї роботи, зміцнити мотиваційно-стимулюючу базу його діяльності.

7. Підтримувати у викладача бажання спілкуватися з колегами, обговорюючи проблеми навчання студентів, вчитися у них, критично осмислювати свій і чужий педагогічний досвід.

8. Дати можливість викладачеві здійснювати зворотний зв'язок у процесі викладання, що може бути реалізований у вигляді аналізу рейтингової оцінки студентів, відеозапису занять або звітів про їх відвідування.

Висновки. На сьогодні у сфері освіти США відбуваються глибокі зміни, поновлюються всі ланки системи освіти, включаючи й вищу школу. У зв'язку з переходом до системи безперервної освіти кардинально змінюються вимоги до викладача середньої та вищої школи, до змісту, форм і методів його підготовки й перепідготовки. Неперервний професійний розвиток є обов'язковою умовою для кожного члена викладацького колективу. Основними шляхами професійного розвитку педагогів, що працюють у сфері вищої освіти, є такі: офіційні курси підвищення кваліфікації, активне навчання, участь у конференціях, семінарах, взаємовідвідування та взаємоаналіз, наставництво, самоосвіта (вивчення професійної літератури, втілення у викладання власних наукових досліджень тощо), співпраця з

колегами. Якість підготовки вчительського корпусу США забезпечується завдяки системі державних та суспільних стандартів. Оцінювання якості підготовки вчителів регламентується законодавчими та виконавчими органами штатів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бельмаз Я. М. Професійна підготовка викладачів вищої школи у Великій Британії та США : монографія / Я. М. Бельмаз. – Горлівка : ГДПІМ, 2010. – 304.
2. Волянук Н. Ю. Профессиональное развитие субъекта деятельности [Электронный ресурс] / Н. Ю. Волянук – Режим доступа : <http://lib.sportedu.ru/books/xxpi/2003#21p37-47.htm>
3. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів на Заході: спільність та розбіжності. – К. : Вища школа, 1997. – С. 30–42.
4. Хатюпина А. А. Теория и практика повышения квалификации учителей США: на примере штата Южная Каролина: дисс. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Анна Андреевна Хатюпина. – М., 2009. – 171 с.
5. Шандрук С. І. Тенденції професійної підготовки вчителів у США : монографія. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 496 с.
6. Eble K. E. Improving Undergraduate Education Through Faculty Development / K. E. Eble, W. J. McKeachie. – San Francisco : Jossey-Bass, 1986.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Габелко Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри лінгводидактики та іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: підвищення професійної освіти в США.